

Mariusz Korpalski

doktor nauk prawnych, członek Forum Konsumentckiego przy Rzeczniku Praw
Obywatelskich

ORCID: 0000-0001-6221-1936

Umowa kredytu denominowanego do waluty obcej. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18¹

Słowa kluczowe: *ochrona konsumenta, kredyty denominowane, dyrektywa 93/13/EWG, nieuczciwe warunki umowne, klauzule abuzywne, misselling*

Teza: W razie sporu o ważność umowy kredytu bankowego denominowanego do obcej waluty, w której treści znajduje się niedozwolona klauzula konsumentcka dotycząca sposobu tej denominacji, rozważyć należy dwie możliwości rozstrzygnięcia. Pierwsza, to ustalenie, czy po wyeliminowaniu klauzuli niedozwolonej, zgodnie z przepisami krajowymi, umowa kredytu bankowego może obowiązywać w pozostałym zakresie jako ta właśnie umowa, mająca strony, przedmiot oraz prawa i obowiązki stron. Druga możliwość rozstrzygnięcia, to uznanie umowy za nieważną lub w zależności od spełnionych przesłanek – unieważnienie zawartej umowy, która bez klauzuli niedozwolonej nie może dalej funkcjonować w obrocie prawnym, zwłaszcza ze względu na brak (odpadnięcie) któregoś z koniecznych składników (*essentialia negotii*) umowy nazwanej kredytu bankowego. Po ustaleniu okoliczności rozpoznawanej konkretnie sprawy konsument winien oświadczyć, które rozwiązanie wybiera jako dla niego korzystniejsze.

1. Kredytodawca (bank) oraz kredytobiorca (konsument) zawarli w 2004 r. umowę kredytową, na mocy której bank zobowiązał się udostępnić, a następnie wypłacić środki pieniężne opisane przez odniesienie do kwoty wyrażonej w walucie obcej (CHF). Z umowy wynikało, że kwota kredytu miała zostać wypłacona w walucie krajowej (PLN) i w tej walucie miała być spłacana. Umowa pośrednio tylko regulowała kwotę kredytu podlegającą wypłacie i spłacie w PLN przez odesłanie do kursów walutowych zawartych w bieżącej

¹ Wyrok SN z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18, LEX nr 2732285.

tabeli kursowej, sporządzanej codziennie przez bank-kredytodawcę. Strony nie ustaliły zasad ustalania kursu w tabeli kursowej banku. Umowa została zawarta z wykorzystaniem bankowego wzorca umownego. W związku z tym, że konsument nie spłacał kredytu w sposób zgodny z oczekiwaniami banku, ten złożył pozew z wnioskiem o wydanie nakazu zapłaty opiewającego na wskazaną w pozwie kwotę wyrażoną w CHF.

2. Sądy *meriti* oddaliły powództwo banku. Wskazały przede wszystkim, że oceniana umowa kredytowa jest nieważna, gdyż nie reguluje kwoty kredytu podlegającej wypłacie i spłacie. Kwota kredytu jest zaś koniecznym elementem umowy kredytowej. Sądy krytycznie oceniły odesłanie do tabeli kursowej banku i brak kryteriów ustalania treści tabeli przez bank. Sąd Najwyższy uchylił wyrok sądu apelacyjnego, gdyż stwierdził, że umowa jako taka jest ważnie zawarta, a nieskuteczne są jedynie postanowienia przewidujące przeliczenia walutowe kwoty kredytu traktowanego jako kredyt udzielony i spłacany w PLN. Nie sposób przyjąć tej tezy bez zastrzeżeń.

3. W głosowanym wyroku Sąd Najwyższy zmierzył się z problemami, które wiążą się z prawną oceną umów kredytu denominowanego do waluty obcej, w której nie została określona w PLN kwota podlegająca wypłacie i spłacie w PLN. Wyrok jest pierwszą w zakresie kredytów denominowanych wypowiedzią Sądu Najwyższego od czasu wyroku z 14.07.2017 r.², wokół którego narosło wiele niejasności. W głosowanym wyroku udało się wyjaśnić część nieporozumień, które dotyczyły waluty świadczenia oraz możliwości uzupełnienia umowy po eliminacji nieuczciwych warunków umownych. Niestety w zakresie zastosowanej sankcji użycia nieuczciwych warunków oraz konstrukcji tej sankcji wyrok pozostawia więcej pytań niż odpowiedzi.

4. Przy okazji badania klauzul indeksacji walutowej w umowach kredytowych (co analogicznie dotyczy klauzul denominacji walutowej) wskazano, że tego rodzaju klauzule mają zapewniać z jednej strony obniżenie realnego oprocentowania kredytu³, a z drugiej strony generować dodatkowe przychody dla banków⁴. Sąd Najwyższy potraktował te klauzule jako klauzule waloryzacyjne. Niestety Sąd Najwyższy w głosowanym wyroku pominął cel gospodarczy mechanizmu walutowego, który przyświecał stronom umowy⁵. Celem waloryzacji jest utrzymanie wartości pieniądza w czasie⁶. Celem badanych klauzul walutowych nie było zaś utrzymanie wartości pieniądza w czasie, a obniżenie kosztów kredytowania. W języku rynku finansowego nie był to cel zabezpieczający, a cel inwestycyjny. Obrona

² Wyrok SN z 14.07.2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018/7–8, poz. 79.

³ Zob. P. Skorupa, *Nieważność czynności prawnej w prawie polskim na tle prawnoporównawczym*, Warszawa 2019, s. 726.

⁴ Wyrok SN z 14.07.2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018/7–8, poz. 79; wyrok SA w Warszawie z 7.05.2013 r., VI ACa 441/13, „Monitor Prawa Bankowego” 2013/12, s. 16; wyrok SA w Warszawie z 21.10.2011 r., VI ACa 420/11, „Monitor Prawa Bankowego” 2012/6, s. 14.

⁵ Zob. wyrok SN z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18, s. 5, 7 (odniesienia do numeracji stron głosowanego wyroku odnoszą się do tekstu dostępnego na: <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/IV%20CSK%20309-18-1.pdf>).

⁶ Zob. M. Kotlarz, *Cel, granice i metody waloryzacji w prawie cywilnym i bankowym*, „Przegląd Sądowy” 2019/9, s. 37; pogląd o celu waloryzacji jako utrzymaniu wartości pieniądza w czasie jest utrwalony w orzecznictwie SN; zamiast wielu zob. np. wyrok SN z 25.08.2011 r., II CSK 100/11, OSNC-ZD 2013/1, poz. 1.

poglądu wskazującego na denominację walutową jako mechanizm waloryzacyjny, który wpływa jedynie na wysokość świadczenia, a nie określa go, nie jest więc w ogóle możliwa z pozycji waloryzacji. Zresztą cel waloryzacyjny w umowach kredytowych jest już osiągnięty przez pobieranie odsetek kapitałowych⁷.

Gdyby nawet przyjąć, że mechanizm denominacji walutowej ma charakter waloryzacyjny, to zgodnie z dotychczasowym orzecznictwem Sądu Najwyższego, wypracowanym na tle umów w obrocie „pozabankowym”, klauzula waloryzacyjna określa główne świadczenie stron. W obrocie „pozabankowym” Sąd Najwyższy nie ma wątpliwości, że wszelkie klauzule wpływające na wysokość głównego świadczenia stron są klauzulami je określającymi. Takie stanowisko Sąd Najwyższy zajął np. na tle umów ubezpieczeniowych oraz deweloperskich. Niedookreślenie takiej klauzuli stanowi o niedookreśleniu świadczenia głównego jako koniecznego elementu umowy, co w konsekwencji oznacza brak konsensu i niezawarcie umowy⁸.

5. Pytanie, czy klauzule denominacji walutowej określają główne świadczenia stron czy tylko wpływają na wysokość tych świadczeń, wykracza jednak poza kwestię waloryzacji. Sąd Najwyższy w glosowanym wyroku wskazał, opierając się na swoich wcześniejszych wyrokach, że te klauzule nie określają głównego świadczenia stron, a jedynie wprowadzają dodatkowy mechanizm przeliczeniowy świadczeń pieniężnych⁹. Jednak w orzecznictwie Sądu Najwyższego wyrażono też pogląd odmienny, np. w wyroku z 19.03.2015 r.¹⁰ wskazano, że „w przypadku kredytów denominowanych lub indeksowanych określenie jasnych zasad dokonywania przeliczeń stanowi element przedmiotowo istotny umowy”. Podobnie, wskazano, że klauzula zmiennego oprocentowania w umowach kredytowych jest określeniem głównych świadczeń stron¹¹.

⁷ Zob. np. wyrok SN z 9.01.2013 r., III CSK 89/12, LEX nr 1293967.

⁸ K. Zagrobelny [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011, s. 633; wyrok SN z 10.07.2014 r., I CSK 531/13, OSNC-ZD 2015/4, poz. 53.

⁹ Zob. wyrok SN z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18, s. 18, z powołaniem na wyrok SN z 22.01.2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016/11, poz. 134 oraz wyrok SN z 14.07.2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018/7–8, poz. 79.

¹⁰ Wyrok SN z 19.03.2015 r., IV CSK 362/14, LEX nr 1663827.

¹¹ Wyrok SOKiK z 22.10.2009 r., XVII AmC 349/09, „Monitor Prawa Bankowego” 2011/3, s. 10, utrzymany w mocy przez wyrok SA w Warszawie z 6.08.2010 r., VI ACa 88/10, „Monitor Prawa Bankowego” 2011/3, s. 13, uchylony następnie przez SN wyrokiem z 4.11.2011 r., I CSK 46/11, OSNC-ZD 2013/1, poz. 4; SN uchylając wyrok SA, zaaprobował jednak jego ustalenia co do charakteru klauzuli zmiennego oprocentowania jako określającej główne świadczenia stron; SA powołał się na artykuł R. Tollika, a SN na artykuł E. Rutkowskiej; Autorzy jednoznacznie wypowiadają się za traktowaniem klauzuli zmiennego oprocentowania jako określającej główne świadczenia stron; R. Tollik, *Czy w świetle art. 385³ pkt 20 kodeksu cywilnego w brzmieniu ustalonym przez ustawę z 2 marca 2000 r. (Dz.U. nr 22, poz. 271) zastrzeżenie zmiennej stopy oprocentowania jest niedozwoloną klauzulą umowną?*, „Prawo Bankowe” 2000/7–8, s. 151; E. Rutkowska, *Niedozwolone klauzule umowne w bankowym obrocie konsumenckim*, „Prawo Bankowe” 2002/7–8, s. 73; zob. też wyrok SO w Łodzi z 3.02.2012 r., III Ca 1207/11, „Monitor Prawa Bankowego” 2012/10, s. 13; wyrok SO we Wrocławiu z 17.09.2013 r., II Ca 716/13, „Monitor Prawa Bankowego” 2015/2, s. 7.

Koncepcja rozróżniająca te dwa rodzaje klauzul nie wskazuje przekonujących kryteriów odróżniających. W doktrynie trafnie wskazano, że przedsiębiorcy mogą tak przygotować umowę, żeby klauzula na pierwszy rzut oka akcesoryjna przyniosła założone i ukryte przed konsumentem przychody¹².

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej miał okazję wskazać w wyrokach w sprawie *Dunai*¹³ oraz w sprawie *Dziubak*¹⁴, że klauzule takie (denominacji i indeksacji) z pewnością określają główne świadczenie stron. Trybunał Sprawiedliwości pozostawił jedynie sądom krajowym zadanie ustalenia, czy niedookreślenie głównego świadczenia stron stanowi o nieważności umowy. Nie powinno być wątpliwości, że kwota kredytu wyrażona w walucie udostępnienia, wykorzystania, wypłaty i spłaty kredytu jest elementem koniecznym konsensu w umowie kredytowej (art. 69 ust. 1 Prawa bankowego¹⁵ w zw. z art. 353 § 1 Kodeksu cywilnego¹⁶). Odmienne stanowisko przyjęte w głosowanym wyroku należy więc uznać za nietrafne.

6. Z aprobatą należy odnotować odejście w głosowanym wyroku od linii orzeczniczej, zgodnie z którą kredyt denominowany cechuje rozszczępienie waluty zobowiązania i waluty świadczenia¹⁷. Koncepcja ta była dogmatycznie niezrozumiała na gruncie art. 353 § 1 k.c., który traktuje świadczenie jako istotę zobowiązania¹⁸. Głosowany wyrok należy więc ocenić jako powrót do stanowiska reprezentowanego w przeszłości przez Sąd Najwyższy na gruncie tych umów¹⁹.

Dla uzasadnienia koncepcji rozszczępienia waluty zobowiązania i waluty świadczenia w kredycie denominowanym do waluty obcej przywoływano orzecznictwo Sądu Najwyższego dotyczące innej kwestii. Chodziło mianowicie o orzecznictwo dopuszczające zapłatę w walucie krajowej na podstawie umowy, która zobowiązywała do spełnienia świadczenia w walucie obcej, ale nie zawierała tzw. „klauzuli efektywnej zapłaty”²⁰. „Klauzula efektywnej zapłaty” zobowiązuje strony do rozliczeń w walucie obcej, będącej walutą umówionego

¹² K. Zagrobelny [w:] *Kodeks cywilny...*, Warszawa 2011, t. 1, s. 633.

¹³ Wyrok TS z 14.03.2019 r., C-118/17, Zsuzsanna Dunai przeciwko ERSTE Bank Hungary Zrt, EU:C:2019:207, pkt 52 – dalej wyrok w sprawie *Dunai*.

¹⁴ Wyrok Trybunału (trzecia izba) z 3.10.2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak i Justyna Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG, EU:C:2019:819, pkt 44–45 – dalej wyrok w sprawie *Dziubak*.

¹⁵ Ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2019 r. poz. 2357) – dalej pr. bank.

¹⁶ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1145 ze zm.) – dalej k.c.

¹⁷ Wyrok SN z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18, s. 18; por. wyrok SN z 25.03.2011 r., IV CSK 377/10, „Monitor Prawa Bankowego” 2012/9, s. 21; wyrok SN z 29.04.2015 r., V CSK 445/14, „Monitor Prawa Bankowego” 2017/12, s. 42; wyrok SN z 18.05.2016 r., V CSK 88/16, LEX nr 2076399.

¹⁸ Zob. np. D. Krajewski, *Charakter prawny typowej umowy o kredyt denominowany do waluty innej niż waluta polska. Glosa krytyczna do wyroku SN z dnia 29 kwietnia 2015 r., V CSK 445/14. oraz do wyroku SN z dnia 25 marca 2011 r., IV CSK 377/10*, „Monitor Prawniczy” 2017/21, s. 1163 (cz. I); „Monitor Prawniczy” 2017/22, s. 1219 (cz. II).

¹⁹ Postanowienie SN z 27.01.2005 r., V CK 328/04, LEX nr 194255.

²⁰ T. Czech, *Zabezpieczenie hipoteczne odsetek. Glosa do postanowienia SN z 27 stycznia 2005 r., V CK 328/04*, „Glosa” 2006/4 s. 89; wyrok SN z 14.07.2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018/7–8, poz. 79 z powołaniem m.in. na wyrok SN z 18.01.2001 r., V CKN 1840/00, OSNC 2001, 7–8, poz. 114.

świadczenia²¹. Brak „klauzuli efektywnej zapłaty” oznacza, że dłużnik może, korzystając z regulacji art. 358 k.c. (poprzednio art. 211 Kodeksu zobowiązań²²) spełnić świadczenie w walucie polskiej²³. Przepis art. 358 k.c. nie uprawnia oczywiście strony zobowiązanej do świadczenia w walucie krajowej do świadczenia w walucie obcej.

Konstrukcja umowy kredytu denominowanego do waluty obcej nie przewiduje możliwości spełnienia świadczenia przez jedną lub obie strony w walucie obcej, w której denominowano sumę kredytową²⁴. W stanie faktycznym sprawy nie występowały dodawane niekiedy do takiej umowy opcje zapłaty w walucie obcej. Dlatego problemy z tym związane pozostać muszą poza wąskimi ramami glosy. Podzielenie krytykowanego tu stanowiska wymagałoby więc przyjęcia, że zobowiązaniem walutowym (zobowiązaniem w walucie obcej) jest też zobowiązanie, które nigdy nie mogło być wykonane przez spełnienie świadczenia w walucie obcej.

Należy tu sprostować nieprecyzyjne odesłanie w glosowanym wyroku do wyroków Sądu Najwyższego z 25.03.2011 r. (IV CSK 377/10) i z 29.04.2015 r. (V CSK 445/14). Żaden z tych wyroków, wpisujących się w linię, od której Sąd Najwyższy odchodzi, nie określa mechanizmu denominacji walutowej jako mechanizmu waloryzacji. W szczególności żaden z wyroków nie odnosi się do „właściwie sporządzonej klauzuli waloryzacyjnej”. Jest wręcz przeciwnie. Wyrok z 25.03.2011 r., do którego odwołuje się wyrok z 29.04.2015 r., stanowi że „Bank udzielił [...] kredytu gotówkowego w złotych denominowanego w walucie wymiennej na cele konsumpcyjne w kwocie 100.000 Euro [...] miał być wypłacony w złotych po podpisaniu umowy i przeliczeniu według kursu kupna dewiz dla Euro, zgodnie z tabelą kursów obowiązującą w dniu uruchomienia kredytu” oraz „Strony nie oznaczyły wysokości zobowiązania za pomocą klauzuli walutowej (art. 358¹ § 2 k.c.) poprzez odwołanie się do oznaczonej kwoty w obcej walucie. Zastrzegły natomiast, że wypłata kredytu ma nastąpić w złotych, po przeliczeniu wg kursu kupna dewiz dla Euro zgodnie z «Tabelą kursów»”. Chodzi więc o ten sam mechanizm, który Sąd Najwyższy w glosowanym wyroku uznał za dotknięty dowolnością banku w ustalaniu wysokości zobowiązań klienta i jako taki bezskuteczny²⁵.

7. W konsekwencji odejścia od koncepcji rozszczępienia waluty zobowiązania i waluty świadczenia używanej dla wytłumaczenia fenomenu kredytów denominowanych do waluty obcej Sąd Najwyższy trafnie wskazał, że „umowa kredytu hipotecznego zawarta między stronami była umową opiewającą na walutę polską”²⁶. Stanowisko przyjmujące, że kredyt denominowany do waluty obcej jest kredytem złotówkowym, było jednolicie przyjmowane w ramach prac ustawodawczych i w wypowiedziach nadzorcy rynku finansowego, gdzie

²¹ Zob. W. Kosieradzki, *Zobowiązania w walutach zagranicznych*, Warszawa 1935, s. 112.

²² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598).

²³ Zob. W. Kosieradzki, *Zobowiązania...*, s. 112.

²⁴ A. Nowacki, *Pojęcie kredytu denominowanego*, „Monitor Prawa Bankowego” 2018/11, s. 57.

²⁵ Wyrok SN z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18, s. 9.

²⁶ Wyrok SN z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18, s. 7.

wielokrotnie określano umowy kredytu denominowanego do waluty obcej jako udzielane i spłacane w złotych²⁷.

Poczynoną w wyroku uwagę o klauzuli wyrażającej kwotę kredytu w walucie obcej jako „niezasługującym na ochronę kamuflażu” należy odczytać jako wskazanie na pozorność tej klauzuli oczywistą dla obu stron umowy. Wydaje się, że chodzi tu o konstrukcję pozorności w odmianie symulacji względnej, zakładającej obok istnienia czynności pozornej, czynność ukrytą (dysymulowaną) – art. 83 § 1 zdanie drugie k.c. Konstrukcja nieważności czynności prawnej występująca na tle pozorności nie przewiduje nieważności częściowej na podobieństwo art. 58 § 3 k.c. (art. 83 § 1 zdanie pierwsze k.c.). Czynnością pozorną byłaby wtedy umowa kredytu walutowego, a czynnością ukrytą – umowa kredytu złotówkowego.

8. Odkodowanie pojęcia kamuflażu przez odniesienie do konstrukcji pozorności pozwala na przejście do analizy konsensu, który Sąd Najwyższy zrekonstruował jako prowadzący do zawarcia umowy kredytu złotówkowego²⁸. Sąd Najwyższy wywiódł, że „kwotę kredytu w złotych można określić. Jest nią kwota pieniędzy, jaka została oddana do dyspozycji pozwanego w celu uiszczenia należności osobie trzeciej [...] kwota należna i wypłacona deweloperowi [...] stanowi o złotowym charakterze samego kredytu i jest możliwą do ustalenia nominalną kwotą zadłużenia pozwanego konsumenta wobec kredytodawcy”. Stwierdzenia te wydają się nie mieć oparcia w okolicznościach rozstrzyganej sprawy.

Z opisu stanu faktycznego nie wynika, w jakich okolicznościach strony sprecyzowały kwotę kredytu wyrażoną w walucie krajowej. Z przytoczonych ustaleń faktycznych wynika raczej, że strony ustaliły tylko kwotę kredytu w walucie obcej, będącej „kamuflażem” rzeczywistej intencji stron, wynikającej jednoznacznie z innych części umowy. Można jedynie przypuszczać, że Sąd Najwyższy oparł się na konkludentnym zawarciu umowy przez sprecyzowanie kwoty kredytu w PLN albo (1) w momencie złożenia wniosku kredytowego, albo (2) w momencie wypłaty kredytu. W pierwszym wypadku (1) nie wiadomo jednak, w jaki sposób kredytobiorca miałby powziąć informację o przyznaniu kwoty kredytu we wnioskowanej kwocie w PLN, skoro „oddanie do dyspozycji” (udostępnienie) kwoty kredytu jako stan zobowiązania banku do wypłaty kredytu następuje jeszcze przed momentem faktycznej wypłaty. W drugim wypadku (2) kwota kredytu w PLN rzeczywiście konkretyzuje się w momencie wypłaty. Problem w tym, że moment wypłaty następuje już po momencie

²⁷ *Communis opinio*, zob. np. pismo Narodowego Banku Polskiego (NBP) z 6.07.2011 r., pismo NBP z 11.07.2011 r., definicja kreacji pieniądza oraz systemu rezerw częściowych przyjęta przez NBP (wydruk ze strony internetowej NBP); wyrok SOKiK z 14.12.2010 r., XVII AmC 426/09, „Monitor Sądowy i Gospodarczy” 2012/134/9545; uchwała nr 24/2011 Zarządu ZBP z 6.09.2011 r. wraz z rekomendacją Rady Prawa Bankowego przy ZBP w sprawie prawnych aspektów zmiany ustawy Prawo bankowe oraz ustawy o kredycie konsumenckim w zakresie spreadów walutowych; uwagi SN do poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo bankowe z 18.07.2011 r.; J. Korzonek, I. Rosenblüth, *Kodeks zobowiązań. Komentarz*, t. 2, Kraków 1937, s. 2730 – zamieszczony tam komentarz do art. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 12.06.1934 r. o wierzytelnościach w walutach zagranicznych (Dz.U. R.P. Nr 59, poz. 509); Z. Truskiewicz, *Umowa kredytu* [w:] *Encyklopedia Prawa Bankowego*, red. W. Pyziół, Warszawa 2002, s. 802 i 812; uwagi na piśmie Rzeczypospolitej Polskiej z 1.08.2016 r. w sprawie zawisłej przed TS pod sygn. akt C-186/16, Ruxandra Paula Andriuciu i in. przeciwko Banca Românească SA, nb 27.

²⁸ Wyrok SN z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18, s. 8.

udostępnienia kredytu, więc fakt wypłaty nie może precyzować aktualnego wcześniej zobowiązania banku do udostępnienia kredytu. Dodatkowo, konkludentne wyrażenie zgody przez kredytobiorcę na kwotę kredytu wypłacaną osobie trzeciej jako beneficjentowi przelewu pieniężnego wymaga wiedzy konsumenta o przelewanej kwocie. Niestety z uzasadnienia glosowanego wyroku nie można się dowiedzieć, w którym momencie wszystkie konieczne elementy umowy kredytowej zostały przez strony sprecyzowane i uzgodnione.

Według art. 69 ust. 1 pr. bank. kwota kredytu to kwota, którą bank udostępnia kredytobiorcy, która potem zostaje wypłacona, w ten sposób ustalając wysokość zobowiązania kredytobiorcy do spłaty. Tak ustaloną kwotę wypłaconego kredytu kredytobiorca spłaca. Pogląd o konkludentnym ustaleniu kwoty kredytu przez jej wypłatę wydaje się nie do pogodzenia z paradygmatem jednoznaczności i transparentności umów konsumenckich (art. 4 ust. 1 i art. 5 dyrektywy 93/13/EWG, implementowane przez art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c. oraz art. 385 § 2 k.c.). Wątpliwościom tym daje wyraz sam Sąd Najwyższy, wskazując dalej, że „situacja, w której konsument dowiaduje się o poziomie zadłużenia ratalnego, już spłaconego w związku z podjęciem odpowiedniej sumy z jego rachunku jest nie do zaakceptowania w świetle art. 385¹ k.c.”²⁹.

9. Sąd Najwyższy słusznie potraktował badane klauzule walutowe jako dotknięte dowolnością mechanizmu ustalania wysokości świadczeń stron i przez to nieuchronnie naruszające równowagę prawną stron, co świadczy o sprzeczności umowy z naturą oraz zasadami współżycia społecznego³⁰. Teza o nieuczciwym charakterze postanowień umownych pozostawiających jednej stronie, szczególnie bankowi, swobodę w ustalaniu wysokości świadczeń stron umowy nie budzi wątpliwości Sądu Najwyższego od początku przemian ustrojowych w Polsce, niezależnie czy dotyczy obrotu konsumenckiego, powszechnego czy gospodarczego³¹. W tym zakresie miał okazję wypowiadać się również Trybunał Sprawiedliwości, który przyjął, że umożliwienie zmiany stawek opłat w umowie długoterminowej zawsze jest traktowane jako abuzywne i niedopuszczalne³². W ocenie Trybunału ogólne odwołanie umowne do warunków rynkowych nie zmienia oceny warunku jako abuzywnego i niedopuszczalnego, z uwagi na niespełnienie testu przejrzystości i precyzji kryteriów

²⁹ Wyrok SN z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18, s. 11.

³⁰ Wyrok SN z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18, s. 4, 9.

³¹ Zob. np. uchwała SN (7) z 22.05.1991 r., III CZP 15/91, OSNC 1992/1, poz. 2; uchwała SN (7) z 6.03.1992 r., III CZP 141/91, OSNC 1992/6, poz. 90.

³² Zawiadomienie Komisji. Wytyczne dotyczące wykładni i stosowania dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5.04.1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. UE C 323/4 z 27.9.2019 r.), s. 41–42; wyrok TS z 26.04.2012 r., C-472/10, Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság przeciwko Invitel Távközlési Zrt, EU:C:2012:242, pkt 21–31; wyrok TS, z 21.03.2013 r., C-92/11, RWE Vertrieb AG przeciwko Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen eV, EU:C:2013:180, pkt 40–55; na tle umów kredytowych: wyrok TS z 30.04.2014 r., C-26/13, Árpád Kásler i Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt, EU:C:2014:282; wyrok TS z 9.07.2015 r., C-348/14, Maria Bucura przeciwko SC Bancpost SA, EU:C:2015:447; wyrok TS z 20.09.2017 r., C-186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. przeciwko Banca Românească SA, EU:C:2017:703 – dalej wyrok TS w sprawie *Andriciuc*; postanowienie TS z 22.02.2018 r., C-119/17, Liviu Petru Lupean i Oana Andreea Lupean przeciwko SC OTP BAAK Nyrt, EU:C:2018:103, pkt 22–31.

ustalania wysokości świadczeń stron, przeprowadzanego na podstawie art. 4 ust. 2 oraz art. 5 dyrektywy 93/13/EWG^{33, 34}.

10. Sąd Najwyższy również prawidłowo ocenił blankietowe oświadczenie o ryzyku walutowym jako daleko niewystarczające w świetle obowiązków informacyjnych banku, które dotyczą ryzyk wywołanych przez oferowaną umowę³⁵. Stanowisko to jest zgodne ze stanowiskiem wypracowanym przez Trybunał Sprawiedliwości, chociaż Sąd Najwyższy nie odniósł się tu do dorobku unijnego.

W swoim czasie Trybunał Sprawiedliwości sformułował bardzo szczegółowe wymogi informacyjne stawiane bankowi przy oferowaniu umów kredytowych z elementem walutowym, nazywając je fundamentalnymi obowiązkami. Chodzi o obowiązek przekazania w treści pisemnej umowy informacji, zawierającej symulację zmian wysokości świadczeń konsumenta w przypadku drastycznej zmiany wysokości notowań rynkowych³⁶. Należy jedynie dodać, że blankietowe oświadczenie o ryzyku, niewykraczające poza wiadomości dostępne każdemu, pogarszało sytuację informacyjną konsumenta, gdyż sugerowało, że nie występują dalej idące ryzyka niż powszechnie uświadamiane.

Sąd Najwyższy poczynił przy tej okazji dwa istotne, a dość rzadko spotykane spostrzeżenia. Po pierwsze, odwołał się do klauzuli rozsądku i przyjął, że należycie poinformowany konsument w ogóle nie zawarłby tak niekorzystnej umowy, wiążącej na kilkadziesiąt lat wysokość raty kredytowej z bliżej nieokreślonym kursem walutowym. Odniesienia do zdrowego rozsądku ułatwiają ocenę umowy pod kątem zgodności z zasadami współżycia społecznego i pozwalają na unikanie „skutków graniczących nierzadko z absurdem, rażąco niesłusznych”³⁷. Po drugie, wskazał, że prawidłowo działający bank odradzałby (*scil.* „nie proponowałby w ogóle”) zawarcie takiej umowy, odwołując się w istocie do obowiązku odmowy zawarcia nieuczciwej umowy, konstrukcji kwestionowanej w przeszłości przez Sąd Najwyższy³⁸.

11. W zakresie oceny skutków zastosowania nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy z aprobatą odnotować ostateczne odejście od koncepcji uzupełniania umowy konsumenckiej w zakresie luk wywołanych eliminacją *ex lege* nieuczciwych warunków³⁹. Takie stanowisko zostało utrwalone na skutek wydania wyroku Trybunału Sprawiedliwości w sprawie *Dziubak*⁴⁰.

³³ Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5.04.1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. WE L 95, s. 29, ze zm.).

³⁴ Wyrok TS w sprawie *Andriuciu*, pkt 45 oraz postanowienie TS z 22.02.2018 r., C-126/17, ERSTE Bank Hungary Zrt przeciwko Orsolyi Czakó, EU:C:2018:107, pkt 32.

³⁵ Wyrok SN z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18, s. 11–12.

³⁶ Wyrok TS w sprawie *Andriuciu*, pkt 42–44, 49–50.

³⁷ Zob. E. Rott-Pietrzyk, *Klauzula generalna rozsądku w prawie polskim*, Warszawa 2007, s. 308 i wskazane tam orzecznictwo SN.

³⁸ Zob. wyrok SN z 19.06.2013 r., I CSK 392/12, OSNC-ZD 2014/3, poz. 58; por. jednak orzecznictwo SN, z którego można wywieść obowiązek odmowy zawarcia umowy: wyrok SN z 19.09.2013 r., I CSK 651/12, OSNC 2014/7–8, poz. 76; wyrok SN z 16.03.2018 r., IV CSK 250/17, LEX nr 2521611; wyrok SN z 15.06.2018 r., I CSK 491/17, LEX nr 2506134.

³⁹ Wyrok SN z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18, s. 12–15.

⁴⁰ Wyrok TS w sprawie *Dziubak*, pkt 61–62.

12. Niestety krytycznie należy ocenić wywody Sądu Najwyższego dotyczące konstrukcji sankcji całkowitej nieważności, która miałaby być zastosowana wobec niemożności wykonywania umowy po eliminacji nieuczciwych warunków. Chodzi o uwagi poczynione *obiter dicta*, gdyż jak wcześniej wskazano, Sąd Najwyższy doszedł do wniosku, że umowa jest jedynie częściowo nieskuteczna.

Nie do końca zrozumiała jest alternatywa opisana jako „uznanie umowy za nieważną lub w zależności od spełnionych przesłanek – unieważnienie zawartej umowy”⁴¹. Taka alternatywa staje się zrozumiała dopiero na odpowiednio wysokim poziomie ogólności, gdy wypowiedź obejmuje nie tylko art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG czy art. 58 k.c., ale również instytucje przewidujące jednoznacznie konstytutywny skutek orzeczenia sądowego, tj. nadzwyczajnej zmiany stosunków (art. 357¹ k.c.) czy wyzysku (art. 388 k.c.).

W szczególności, nie sposób doszukiwać się w treści wyroku w sprawie *Dziubak* wskazania, że preferowaną przez Trybunał Sprawiedliwości sankcją na podstawie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG nie jest stwierdzana deklaratywnie nieważność, ale konstytutywnie dokonywana unieważnialność umowy. Takie odczytanie wyroku Trybunału Sprawiedliwości byłoby błędne z kilku względów. Po pierwsze, dorobek unijny co do zasady nie obejmuje sankcji wadliwości umów, co pozostawione jest prawu krajowemu⁴². Po drugie, wyrok TS w sprawie *Dziubak* posługuje się zamiennie pojęciami „stwierdzenie nieważności” i „unieważnienie”. Po trzecie, w innym wyroku Trybunału Sprawiedliwości (wyrok TS w sprawie *Dunai*) posłużono się zasadniczo pojęciem „stwierdzenie nieważności”. Po czwarte, gdyby nawet przyjąć, że Trybunał Sprawiedliwości wskazał na „unieważnialność” jako właściwą sankcję zastosowania nieuczciwego warunku prowadzącego do niemożności wykonywania umowy (art. 58 k.c.), to i tak zgodnie z art. 8 dyrektywy 93/13/EWG pierwszeństwo należałoby przyznać przepisom prawa krajowego, przewidującym dalej idącą ochronę konsumenta⁴³. Nie powinno być wątpliwości, że ochrona konsumenta urzeczywistniana za pomocą sankcji występującej *ex lege* idzie dalej niż ta wynikająca z sankcji wzruszalności wyrokiem sądowym. Trudno zresztą wyobrazić sobie umowę zawierającą nieuczciwe warunki, która obowiązuje i stanowi podstawę rozliczeń stron aż do wyroku sądowego, mimo że nieuczciwość wspomnianych warunków czyni umowę niewykonalną.

13. Tym bardziej krytycznie należy ocenić wskazanie Sądu Najwyższego, że właściwa jego zdaniem w omawianej sprawie sankcja bezskuteczności częściowej, ograniczona do nieuczciwych warunków (tu: klauzul walutowych), uzasadnia zwrot wzajemnych świadczeń

⁴¹ Wyrok SN z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18, s. 16.

⁴² Zob. R. Trzaskowski, *Skutki sprzeczności umów obligacyjnych z prawem*, Warszawa 2013, s. 596.

⁴³ W przypadku nieważności całej umowy sąd stwierdza nieważność na podstawie zasad ogólnych – art. 58 k.c. Zawiadomienie Komisji..., s. 21: „zasadniczo przepisy dotyczące unieważniania umów [...] są dopuszczalne zgodnie z art. 8 UCTD, dopóki zapewniają one korzystniejsze wyniki dla konsumentów w porównaniu z ochroną wymaganą na podstawie UCTD. W przypisie do tej uwagi Komisja powołuje się na wyrok C-453/10 *Pereničová i Perenič*, pkt 35 i stwierdza, że: „Dyrektywa 93/13 nie stoi zatem na przeszkodzie temu, aby państwo członkowskie ustanowiło, z poszanowaniem prawa Unii, przepisy krajowe pozwalające na stwierdzenie nieważności całości umowy, która została zawarta między przedsiębiorcą a konsumentem i zawiera jeden lub więcej nieuczciwych warunków, jeśli takie rozwiązanie zapewnia konsumentowi lepszą ochronę”.

w związku z odpadnięciem podstawy prawnej przysporzenia (*condictio causa finita*), a nie w związku z jej brakiem od początku (*condictio sine causa*⁴⁴). Po pierwsze, stanowisko Sądu Najwyższego sprzeczne jest z jednolitym stanowiskiem orzecznictwa⁴⁵ i doktryny⁴⁶. Po drugie, nie wiadomo, jakie zdarzenie miałyby wywołać skutek odpadnięcia podstawy prawnej, np. czy chodzi o wezwanie banku do zwrotu, wytoczenie powództwa czy wydanie wyroku. Po trzecie, nie wiadomo, jakie racje miałyby przemawiać za zastosowaniem tej konstrukcji prawnej, która zakłada pełną skuteczność nieuczciwych klauzul do czasu ich „ubezskutecznienia”. Wydaje się, że stanowisko Sądu Najwyższego w tym zakresie jako sprzeczne nie tylko z ww. dorobkiem krajowym, ale przede wszystkim z przywołanym wyżej dorobkiem unijnym nie może być brane pod uwagę w procesie stosowania dyrektywy 93/13/EWG, w szczególności jej art. 6 ust. 1, przez sądy krajowe.

14. W podsumowaniu należy stwierdzić, że wyrok Sądu Najwyższego w wielu zakresach potwierdzający linię orzecniczą zgodną z dorobkiem unijnym, a także powracający do głównego nurtu wykładni Kodeksu cywilnego, w sposób nieuzasadniony odstępuje od zastosowania sankcji nieważności bezwzględnej całej umowy, a nawet poszukuje względnego charakteru sankcji bezskuteczności częściowej. Wydaje się, że jest to reminiscencja tradycyjnego podejścia do sankcji wadliwej czynności prawnej, która to sankcja miała za zadanie wyłącznie przywracać równowagę w relacjach stron z założenia dysponujących równą pozycją negocjacyjną. Tymczasem dorobek unijny, przejawiający się najpełniej w art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG, zakłada fundamentalną nierównowagę pozycji wyjściowych przedsiębiorcy i kontrahenta, czemu ma przeciwdziałać cel sankcji, jakim jest również odstraszenie przed stosowaniem podobnych klauzul w przyszłości⁴⁷. Dlatego należy spodziewać się dalszych orzeczeń Sądu Najwyższego dotyczących recepcji tej regulacji w orzecznictwie sądów krajowych.

Abstract

Agreement for a loan denominated in a foreign currency Commentary on the judgment of the Supreme Court of 29 October 2019, IV CNP 309/18

Dr. Mariusz Korpalski – member of the Consumer Forum under the Ombudsman
ORCID: 0000-0001-6221-1936

This judgment in question is the first statement of the Supreme Court on foreign currency-denominated or -indexed loans expressed in a judgment after the ECJ judgment in

⁴⁴ Wyrok SN z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18, s. 18.

⁴⁵ Zob. np. uchwała SN z 6.04.2018 r., III CZP 114/17, OSNC 2019/3, poz. 26.

⁴⁶ Zob. E. Łętowska, *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2002, s. 343; M. Gutowski, *Bezskuteczność czynności prawnej*, Warszawa 2013, s. 306.

⁴⁷ Zamiast wielu zob. wyrok TS z 21.12.2016 r., sprawy połączone C-154/15, C-307/15 i C-308/15, Francisco Gutiérrez Naranjo i Ana María Palacios Martínez przeciwko Cajasur Banco i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA), EU:C:2016:980, pkt 61–65, Zawiadomienie Komisji..., s. 46, 51.

C-260/18 Dziubak of 3 October 2019. In the circumstances of the case, the parties concluded a loan agreement denominated in a foreign currency. According to the loan agreement that was prepared in writing, the loan amount expressed in CHF was to be converted at a later date into PLN in which the funds were disbursed. The exchange rate was to be taken from the bank's future exchange rate table. The Supreme Court treated the foreign exchange clauses in the agreement as indexation. In this respect, it disregarded the statutory objective of indexation which is to maintain the contractual value of performances over time. The Supreme Court deviated from the line of judgments to date that differentiated between the currency of the liability and the currency of the performance even if, under the contract, the parties were not allowed to provide a performance in the currency of the liability. The Supreme Court condemned the references to the so-called 'currency of the liability' in the loan agreement as an unsuccessful attempt to camouflage the loan amount expressed in zlotys. This position should be construed as noticing the semblance, hiding an agreement for a loan in zlotys without a foreign currency component. The quantification of the loan amount in this way required the assumption to be made that the parties implicitly agreed to the disbursement of the amount of the loan that was first made available to the borrower and was subsequently transferred to a third party specified by that borrower (a developer). The Supreme Court held that the reference to an exchange rate table that the bank would prepare in the future based on unspecified criteria was inadmissible. Additionally, the Supreme Court mentioned that the standardized information on exchange risk attached to the loan agreement does not serve its purpose of providing information. Finally, the Court held that it was in no way possible to supplement the loan agreement.

Keywords: consumer protection, denominated loans, Directive 93/13/EEC, unfair contractual conditions, abusive clauses, misselling

Bibliografia / References

- Czech T., *Zabezpieczenie hipoteczne odsetek. Glosa do postanowienia SN z 27 stycznia 2005 r., V CK 328/04*, „Glosa” 2006/4.
- Gutowski M., *Bezskuteczność czynności prawnej*, Warszawa 2013.
- Kosieradzki W., *Zobowiązania w walutach zagranicznych*, Warszawa 1935.
- Kotlarz M., *Cel, granice i metody waloryzacji w prawie cywilnym i bankowym*, „Przegląd Sądowy” 2019/9.
- Krajewski D., *Charakter prawny typowej umowy o kredyt denominowany do waluty innej niż waluta polska. Glosa krytyczna do wyroku SN z dnia 29 kwietnia 2015 r., V CSK 445/14 oraz do wyroku SN z dnia 25 marca 2011 r., IV CSK 377/10*, „Monitor Prawniczy” 2017/21 (cz. I); „Monitor Prawniczy” 2017/22 (cz. II).
- Łętowska E., *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2002.
- Nowacki A., *Pojęcie kredytu denominowanego*, „Monitor Prawa Bankowego” 2018/11.
- Rott-Pietrzyk E., *Klauzula generalna rozsądku w prawie polskim*, Warszawa 2007.
- Skorupa P., *Nieważność czynności prawnej w prawie polskim na tle prawnoporównawczym*, Warszawa 2019.
- Trzaskowski R., *Skutki sprzeczności umów obligacyjnych z prawem*, Warszawa 2013.
- Zagobelny K. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011.